

संशोधक साहित्यक.....डॉ. यशवंत कारखानीस

मराठी साहित्य म्हटलं की आपल्यापुढे कथा, कविता, प्रवास वर्णने, लघुनिबंध, कादंबन्या उभ्या रहातात. साहित्यातील आणखी एक प्रकार थोळचा फार प्रमाणात उपेक्षित राहिला आहे, तो म्हणजे शास्त्रीय व वैज्ञानिक लेख. आज एकविसाव्या शतकात शास्त्रीय, वैद्यकीय आणि वैज्ञानिक क्षेत्रात जग एवढे पुढे गेले आहे, की त्या विषयांवरील लेखन प्रसिद्ध केल्यास पुढील पिढीला निश्चितच मार्गदर्शक व स्फुर्तिदायक ठरेल. डॉ. जयंत नारळीकर यांनी आपल्या संशोधनाचे लेख लिहून प्रसिद्ध केले, व अनेक तरुण पिढीच्या संशोधकांना ते खात्रीने उपयोगी पडले. »

असेच एक शास्त्रज्ञ संशोधक ज्यांची ओळख व त्यांनी केलेल्या संशोधनाची माहिती पुढील पिढीला व्हावी असे न्यू जर्सीचे डॉ. यशवंत कारखानीस.

सर्वसाधारणपणे कथा-कादंबन्यांचे लेखक सर्वश्रृत असतात. त्या मानाने कारखानिसांसारखे संशोधक लेखक समाजाला व वाचक वर्गाला अज्ञात असतात. या औपचारिक लेखाद्वारे सर्वांना त्यांची ओळख होईल, यातच आनंद व त्यांचा गौरवही!

डॉ. यशवंत कारखानीस, गेले ५५ वर्षे अमेरिकेत वास्तव्य करून आहेत. त्यांनी आपल्या यशस्वी कारकिर्दीत ६० पेक्षा अधिक संशोधनात्मक लेख वेगवेगळ्या शास्त्रीय नियतकालिकांतून प्रसिद्ध केले आहेत. त्यांचे बालपण व प्राथमिक शिक्षण पुण्यात झाले व १९४० पासून ते मुंबईत शिवाजी पार्कला स्थायिक झाले. शिवाजी पार्क ही ऐतिहासिक व राजकीय लढ्यांची- सभांची कर्मभूमी असल्यामुळे, यशवंत कारखानीसांना त्यांच्या लहानपणी जवाहरलाल नेहरू, सरदार वल्लभभाई पटेल, जयप्रकाश नारायण, आचार्य अत्रे, सावरकर, सारख्या दिग्गज पुढांच्यांना जवळून पाहता आले व त्यांच्या भाषणांची गोडी अनुभवता आली. संगीतकार, गायक सुधीर फडके, आचार्य अत्रे, शाहू मोडक, सी. रामचंद्र हेही जवळच राहत असल्यामुळे

त्यांनाही जवळून पाहण्याचा लाभ झाला. त्याशिवाय त्यांचे बाल संवंगडी ज्यांच्या बरोबर ते गल्ली क्रिकेट खेळले, ते म्हणजे प्रख्यात क्रिकेटवीर विजय मांजरेकर आणि सुभाष गुप्ते.

डॉ. कारखानीसांचे महाविद्यालयीन एम. एस्सी. चे शिक्षण त्या वेळच्या प्रख्यात “रॉयल इन्स्टीट्यूट ऑफ सायन्स” (सध्याच्या “इन्स्टीट्यूट ऑफ सायन्स”) मधून झाले. महाविद्यालयात असताना जीव-रसायन शास्त्रातील नोबेल पारितोषिक विजेत्या शास्त्रज्ञानांची भाषणे ऐकण्याची संधी मिळाली व त्यापासूनच त्यांनी त्या विषयात संशोधन करून पुढे यायचा निश्चय केला. त्या अनुषंगाने त्यांनी पत्तोरिडा युनिवर्सिटीतून Ph D ची पदवी घेतली. त्यांच्या नावे २६ वेगवेगळी संशोधनात्मक Patents रुजू आहेत.

रंगमंचावरील किंवा चित्रपटाच्या पड्यावरील कलाकारांचा उदो उदो होतो, परंतु, पड्यामागील महत्व पूर्ण काम करण्याच्या व्यक्ती ज्यांचाही बहुमोल हातभार लागलेला असतो, त्या बहुतांशी अंधारात राहिल्या जातात. कारखानीसांचेही असेच आहे. आज मर्क या सुप्रसिद्ध औषधाच्या कंपनीची औषधे सर्वांस वापरली जातात परंतु ती औषधे तयार करण्यासाठी वेगवेगळे संशोधन, प्रात्यक्षिके करून बाजारात आणण्यासाठी एफ. डी. ए. संस्थेकडून मान्यता मिळवावी लागते. कारखानीसांचा सहभाग यात फार मोठा आहे. त्यांचे या विषयातील वैशिष्ट्य म्हणजे रासायनिक प्रक्रीयेतून वेगवेगळी प्रथिने (Proteins) तयार करणे व त्याचा औषधांत वापर करणे. त्यांनी १९७२ ते २००० या २८ वर्षाच्या कारकीर्दीत, मर्क या कंपनीत प्रोटीन डिपार्टमेंटचा प्रमुख म्हणून काम पाहिले व शेकडो औषधांचे उत्पादन करण्यास मदत केली. त्या व्यतिरिक्त, कारखानीस, हार्वर्ड मेडिकल स्कूल सारख्या जगप्रसिद्ध युनिवर्सिटीत फेले होते, १९६४ ते १९६६ कालावधीत त्यांनी मुंबईच्या भाभा अणु संशोधन केंद्रात प्रथिन विभागाचा प्रमुख म्हणून काम केले व जॉर्जिया युनिवर्सिटीत जीव-रसायन शास्त्रात फेले होते व त्याचबरोबर त्यांनी तेथून पोस्ट-डॉक्टरेटही केली.

Albert Einstein Medical School, Philadelphia च्या Cancer Research Institute मध्ये Assistant Member असताना त्यांनी leukemia virus वरही काम केले. अशा वेगवेगळ्या संशोधनात्मक कार्याव्यतिरिक्त कारखानीस, नामवंत संस्थांचे माननीय सभासद होते. त्यांच्या

विषयातील वेगवेगळ्या अमेरिकन आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील संस्थांना ते मार्गदर्शक होते, विविध पदकांनी त्यांना येथील विद्यापीठांनी, संस्थांनी, मर्क कंपनीने गौरवीत केले आहे. त्यांचे आजवरचे लिखाण एकूण ६० ते ७० लेखांतून (मुख्यतः त्यांच्या विषयातूनच) झाले आहे.

डॉ. कारखानीसांचा लेखनाचा मुख्य हेतू म्हणजे पेनिसिलीन, कॅन्सर, एड्स, इत्यादी विषयांवर मराठीतून लेखन करून, ते सर्व सामान्य माणसाला, अगदी साध्या गृहीणीपासून ते खेड्यातल्या शेतकऱ्यांना समजेल अशा भाषेत उपलब्ध करून देणे, जेणेकरून त्यांना त्या विषयातील माहितीमुळे संभाव्य रोग टाळण्याकरिता होईल. त्याबरोबरच त्यांना D N A सारख्या गहन, किलष्ट विषयावरही साध्या सोप्या भाषेत लेखन करायचे आहे.

१९८२ ते १९९२ दहा वर्षे ते न्यूजर्सीच्या “मराठी विश्व” या संस्थेचे अध्यक्षही होते. बृहन् महाराष्ट्र मंडळाच्या १९८९ साली डेट्रॉइट, मिशिगन येथे झालेल्या अधिवेशनात डॉ. यशवंत कारखानीसांचा प्रख्यात संशोधक / शास्त्रज्ञ व त्याचबरोबर न्यूजर्सी येथील मराठी लोकांच एक निस्पृह कार्यकर्ता/पुढारी असा दुहेरी विशेष सत्कार करण्यात आला.

डॉ. कारखानीसांशी बातचीत करतांना त्यांनी आपले विचार अगदी परखडपणे मांडले. त्यांच्या मते बदलत्या जगातील बदल हा फायदेशीर आहे, पण हा बदल जुन्या पिढीला सहजी सहजी अंगवळणी पडायला त्रास होतो. मध्यम अथवा उत्तार वयात हा बदल स्वीकारण्यास ते नाखूष असतात. सर्व बदल आयुष्याला चांगले वळण लावतोच असे नाही. संस्कृतीबाबतही कारखानीसांचे मत असेच आहे. दोन पिढीतील अंतर नेहमीच वादग्रस्त ठरते, त्यात जमीन-अस्मानाचा फरक जाणवतो. पुढील पिढी ही मागील पिढीपेक्षा अधिक स्वतंत्र व धीट दिसून येते. नवीन पिढी आपले विचार निर्भाडपणे मांडू शकते. हे गुण मागच्या पिढीत कमी आढळून येतात. सध्याच्या पिढीत दुसऱ्याबद्दल आणि वडीलधान्या माणसांबद्दल विशेष आदर दिसून येत नाही. सध्याची बाल पिढी त्यांचा अमूल्य वेळ इंटरनेट वरील खेळात घालवून वेळेचा अपव्यय करतात ते त्यांना नुकसानदायक ठरेल. तेहां त्यांच्या मते हे थांबवायला पाहिजे.

डॉ. कारखानीसांचे आवडते लेखक म्हणजे आचार्य अत्रे, राम गणेश गडकरी, पु. ल. देशपांडे आणि मार्क ट्वेन. डॉ. कारखानीसांचे आवडते कवी म्हणजे भा.

रा. तांबे, केशवकुमार (प्र. के. अंत्रे) आणि Willy Nelson. त्यांचे शालेय शिक्षण मराठीतून झाल्यामुळे त्यांना वेगवेगळ्या विषयांची आणि वेगवेगळ्या लेखकांची पुस्तके वाचायचा छंद होता. त्यांच्या मते लिखाणात सत्य जास्त महत्वाचे आहे. अर्थात, त्यांचे सर्व लिखाण सत्य पडताळून पहाण्या आधारावरच आहे आणि म्हणूनच ते त्यांच्या विषयातील अनुभवावरून म्हणतात की १९६० साली जेव्हांग गर्भ प्रतिबंधक गोळ्या वापरात आल्या तेव्हां पासूनच भारतात र्हीमुक्ती होऊन स्त्रियांच्या जीवनात खरी क्रांती झाली. नेमकीच मुले झाल्यामुळे, तीचा रांधा-वाढा-उष्टी काढा यातील वेळ वाचून, ती बाकी क्षेत्रात आपला वेळ घालवू लागली.

वर सांगितल्याप्रमाणे डॉ. कारखानीसांचे सर्व लिखाण इंग्लिश मधून, त्यांच्या विषयावर आधारित असल्यामुळे, न्यूजर्सीच्या त्यांच्या काही चाहत्यांनी त्याचे मराठी अनुवाद करून अमेरिकेतील वेगवेगळ्या मासिकातून प्रसिद्ध केले आहे. त्यातील त्यांचे काही अनुवादित साहित्य.....

१. ‘युगप्रवर्तक’ – जीनोम : ‘डी. एन. ए.’ची कथा.

अनुवाद : बंडू फडके

२. Embryonic Stem Cells : A New Promise for a Healthy Life. अनुवाद : डॉ. मीना नेरुरकर

३. Alzheimer disease and Indian Curry :
अनुवाद : डॉ. मीना नेरुरकर

४. Gadasil : First Human Vaccine Against Cervical Cancer : अनुवाद : डॉ. मीना नेरुरकर

५. महारोगाची उत्पत्ती आणि प्रसार : अनुवाद : बंडू फडके

६. ‘एड्स’ – भारतातील आणि आपल्या प्रिय महाराष्ट्रातील :
अनुवाद : डॉ. मीना नेरुरकर

७. गर्भ-प्रतिबंधक गोळ्या : अनुवाद : डॉ. मीना नेरुरकर
८. जीव सृष्टीच्या उगमाचा जनक, Stanley L. Miller
अनुवाद : सोनाली जोशी
९. Equal v/s Splenda – War Over Artificial Sweetners. अनुवाद : सुषमा येरवडेकर, छाया आराणके
(वरील सर्व लेख न्यूजर्सीहून प्रसिद्ध होणाऱ्या ‘रंगदीप’ दिवाळी अंकातून, ‘बृहन् महाराष्ट्र वृत्त’ ‘अंतराळ’ कोषामाकावर (वेबसाईटवर), जागतिक मराठी परिषद, Indian Pharma Business Technology च्या नियतकालिकांतून प्रसिद्ध झाले आहेत.)
- डॉ. कारखानीसांच्या जीवनातील एक अविस्मरणीय प्रसंग म्हणजे त्यांना मद्रासच्या विमानतळावर भेटलेली व्यक्ती. १९७७ साली ते मद्रासला जागतिक परिषदेला त्यांचा एक लेख सादर करण्यास गेले होते. विमानतळावर ते सामान यायची वाट पहात होते. सर्व प्रवासी आपापले सामान घेऊन गेले व शेवटी ते व आणखी एक गृहस्थ थांबून राहिले होते. तो गृहस्थ त्यांना राज कपूर सारखा दिसणारा वाटला. कारखानीसांनी त्याला सहज विचारले की तुम्ही नट-दिग्दर्शक राज कपूर आहात का? त्याच्या सारखेच दिसता. तो गृहस्थ म्हणाला, “मी राज कपूर सारखा दिसत असेन तर आश्वर्य नाही, कारण मी राज कपूरच आहे.” सामान येईपर्यंतचा अर्धा तास राज कपूर बरोबर गप्पा मारण्यात गेला. त्यानीही चित्रपटांवर विचारलेल्या प्रश्नांची व्यवस्थित उत्तरे दिली. चित्रपटाबद्दल, शुटिंग बाबत बारीक सारीक माहितीही दिली. राज कपूरच्या हस्ते त्या दिवशी संध्याकाळी चित्रपट सृष्टीतील कलावंतांना बक्षिसे देण्याचा कार्यक्रम होता. आणि तो कार्यक्रम कारखानीसांची जागतिक परिषद ज्या हॉटेलमध्ये होती तेथेच होता. संध्याकाळी कारखानीस जेव्हां हॉटेलच्या लॉंज मध्ये बसले होते तेव्हां त्यांना राज कपूर आणि सिमी गरेवाल दोघेही भेटली. त्याच लंडन ते मद्रास या विमान प्रवासात त्यांना त्यांच्या शेजारच्या सीटवर त्याच जागतिक परिषदेला प्रमुख पाहुणी म्हणून आमंत्रीत असलेली नोबेल पारितोषिक विजेती डोरोथी हॉजकीन हीचा थोडा काळ सहवास लाभला.
- डॉ. कारखानीसांसारखे मराठी संशोधक/शास्त्रज्ञ इतर विषयातही असू शक्तील

आणि त्यांचे लिखाण व माहितीही पुढील पिढीला उपयोगी ठरावी, या दृष्टीने प्रसिद्धीस येण्याची गरज आहे. आज ऐंशीच्या उंबरठ्यावर असलेल्या यशवंत कारखानीसांची उमेद आजही ताठ आहे. त्यांना अजूनही त्याच उमेदीने भरपूर लेखन करावयाचे आहे, महाराष्ट्रात जाऊन नवीन पिढीला मार्गदर्शक व्याख्याने द्यावयाची आहेत. हे कार्य करण्यासाठी त्यांना स्वास्थ्य व उदंड यश लाभो आणि त्यांचा कार्यभाग यशस्वी होवो हीच इच्छा.

yashkarkhanis@yahoo.com

शब्दांकन : प्रमोद तेंडुलकर, रिहरसाईड, कॅलिफोर्निया

email :tendulkarp@hotmail.com
